

Пугач В.Г.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Міжрегіональна академія управління персоналом*

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ В СУСПІЛЬСТВІ ПОСТМОДЕРНУ

Постмодерн докорінно змінив базові засади та принципи функціонування суспільних відносин у тому числі й політичних. В основу організації усіх сфер діяльності були покладені якісно нові пріоритети та чинники, які раніше не відігравали помітної ролі у суспільній практиці. Серед них у політичному процесі домінуюче становище посіли симулякр та деконструкція.

У сфері політики піддалися деконструкції основи демократії, зокрема, такі її складові, як вільні вибори, політична конкуренція, публічні дебати, права людини і громадянина, прозорість діяльності держави і т.п., які поступово проте, неухильно тьмяніють, а інструменти демосу – послаблюються. На думку відомого англійського філософа З. Баумана, однією з причин потрапляння демократії до «зони ризику» є «втомленість свободою», що проявляється у «тій апатії, з якою більшість з нас спостерігає за процесом послідовного обмеження з великими зусиллями завойованих громадянських прав і свобод» [1, с. 65]. Іншими словами, відбувається посилення скепсису щодо демократичних інститутів, оскільки принципи та ідеали демократії все менше мають стосунок до реального життя.

Відомий американський дослідник Д. Белл відзначає, що «демократія стійка там, де існує повага до принципу свободи та захисту прав і де громадяни можуть змінювати свою точку зору в залежності від зміни обставин і внаслідок того, що найбільш нагальними стають інші, аніж раніше, проблеми» [2, с. 15]. Відповідно, людина у демократичному суспільстві повинна мати свободу вибору, тобто мати можливість обирати із запропонованих альтернатив ту, яка відповідає її поглядам, буде задовольняти її потребам та бажанням, сприяти самореалізації. Втім, могутність сучасних ЗМІ, наступ «інформаційного Паноптикуму» – факт, який сьогодні не викликає жодних сумнівів – негативно впливає на можливості громадян незалежно орієнтуватися, свідомо, а отже, вільно обирати. Як підкреслює відомий італійський політичний теоретик Д. Дзоло, інформаційний тиск, здійснюється на підсвідомість, «який придушує критичні здібності аудиторії за допомогою ірраціональних прийомів переконання» [3, с. 9]. Його співвітчизник, видатний філософ, політолог Н. Боббіо в свою чергу наголошував, що засилля телебачення призвело до «інверсії відносин між контролюючими та підконтрольними: вузьке коло обраних контролює маси виборців, а не навпаки» [3, с. 12]. Тож, є усі підстави говорити, що встановлюється режим «постдемократичної телеолігархії, де

переважна більшість громадян не обирає і не вибирає, а залишається необізнаною та підпорядковується» [3, с. 12]. Відповідно, «суверенність політичного споживача» (Д. Дзоло), тобто незалежність, раціональність та моральна відповідальність громадянина, покликаного приймати суверенні рішення щодо результату політичної конкуренції перетворюється на порожні слова, а засадниче право демократії – свобода вибору в епоху постмодернізму нівелюється.

В якості необхідної та достатньої умови для забезпечення свободи вибору визнається поліцентрична структура засобів масової комунікації, свобода друку, інформації, дискусії або політичної агітації та пропаганди. Іншими словами, йдеться про те, що вільний та усвідомлений вибір може зробити лише «інформований громадянин». Втім, багато з сучасних дослідників, зокрема, англійський політичний теоретик Дж. Кін, сходяться на думці, що розмови про «інформованого громадянина» є безкорисними кліше. «Ангажовані громадяни, чийі голови заповнені необмеженою кількістю «інформації» про «реальність»...по суті, антидемократичний ідеал, який сягає кінця ХІХ ст.» [4, с. 35]. Нині, наголошує Кін, «інформований громадянин» залишається інтелектуальним ідеалом, який, разом з тим, не релевантний епосі «комунікаційного надлишку». Сучасна епоха має потребу у «свідомих громадянах», тобто досвідчених громадянах, які знають, що вони знають не усе, і «які підозрюють тих, хто вважає, начебто знає усе, особливо, коли такі люди намагаються замаскувати свою зверхність та жадобу до влади над іншими» [4, с. 137]. Дана позиція перегукується з думкою Дзоло щодо перспектив демократичних інститутів, які залежать від результату битви за фундаментальне право людини, котре може бути назване *habeas mentem* – недоторканість свідомості [3, с. 18].

Нівелювання свободи вибору – «цього символу віри демократії» (Ж. Бодріяр) в суспільстві постмодерну пов'язано й з відсутністю альтернатив. Очевидно, що вибір може вважатися осмисленим та самостійним у тому випадку, якщо він щось вирішує, якщо існує альтернатива, або певний набір альтернатив. Втім, постмодерністське суспільство характеризується однорідністю політичних пропозицій, що, як стверджує Боббіо, порушує головне правило демократії: необхідність надавати виборцями «дійсно альтернативні» політичні пропозиції. Крім того, політичний продукт стає невизначеним. Невизначеним настільки, що він ніяким чином не сприяє виникненню жодного «відчуття реальності», а отже й почуття відповідальності, яке здатне зробити вибір громадянина раціональним та вільним. На цій обставині наголошує, зокрема, Кін, який вказує на те, що переважна більшість політичних акторів обирають «тактику хамелеону», тобто вироблення туманної та гнучкої політики, проголошення загальних тверджень щодо гуманності та турботи про добробут нації з єдиною метою – залучення на свій бік якомога більшої кількості виборців. Збереження невизначеності та гнучкості є вигідним

для політиків, адже занадто конкретні пропозиції роблять їх вразливими для критики, надаючи додаткову зброю у руки політичних опонентів. Відтак, політична конкуренція нагадує англійському досліднику, «перегони на трьох ногах» – пропонуються політичні програми та платформи, які майже тотожні програмам та платформам опонентів, а розбіжності простежуються лише у деталях [5, с. 186-189]. Тож, зовні «динамічно розвиваючись», забезпечуючи зростання добробуту мас та вдосконалення умов їх повсякденного буття, постмодерністське суспільство насправді залишається незмінним, статичним. Усі «перетворюючі проекти» спрямовані на збереження цієї системи у тому вигляді, в якому вона перебуває, у статичній рівновазі та стійкості. Порушити цю «хитку рівновагу» могло б революційне слово або дія, втім в постмодерністському суспільстві цього не відбувається, і перш за все завдяки ЗМІ, які «у будь-яку хвилину готові «люб'язно» перехопити в авангарду (у тому числі й політичного) революційну ініціативу й розтратити її на безглузду віртуально-ігрову розвагу, конвертувавши революцію у певне шоу» [6]. Відтак, політична конкуренція, що має місце в сучасному постмодерністському суспільстві, вже не гарантує свободу політичного вибору, оскільки виборцям не пропонується спектр диференційованих політичних альтернатив, між якими можна зробити значимий вибір. Подібну ситуацію сучасний російський дослідник І. Джохадзе характеризує як «свободу без вибору». «Звичайно, – зазначає І. Джохадзе – у демократичному суспільстві людина відчуває себе вільною, але це не справжня свобода – не свобода вибору. В сучасному демократичному суспільстві людина ніколи не буває у справжньому сенсі вільною, тому що вона ніколи не обирає» [6].

Сальдуючи вищезазначене наголосимо, що завдяки здатності нав'язувати суспільству цінності, теми, гідні суспільної уваги та обговорення; формувати власну реальність та нав'язувати її як єдину соціально-політичну, невразливу до інших альтернатив, сучасні ЗМІ монополізували право на вільний політичний вибір. Тим самим вони позбавили членів політичної спільноти можливості «мислити за себе». За таких умов громадянин епохи постмодерну дедалі більше маргіналізується, втрачає статус головної дійової особи у політичному житті. Єдина роль, яка йому відводиться – періодичне вкидання бюлетенів, де дана процедура використовується лише з метою регулювання сили еліт, а не для здійснення вибору між ними.

Література

1. З. Бауман От агоры к рынку – и куда потом?/ Бауман З. Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Иноземцев В.Л. (ред.). Центр исследований постиндустриального общества? Вступ. статья В.Л. Иноземцева. – М.: Издательство «Европа», 2010 – с.55 – 72
2. Д. Белл Демократия и права: великая дилемма нашего времени / Белл Д. Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века

Иноземцев В.Л. (ред.). Центр исследований постиндустриального общества? Вступ. статья В.Л. Иноземцева. – М.: Издательство «Европа», 2010 – С.13-26.

3. Дзоло, Д. Демократия и сложность: реалистический поход / пер. с англ. А.А. Калинина (предисловие, гл. I – IV), Н.В.Эдельмана (гл. V, заключение), М.А. Юсима (предисловие к русскому изданию); Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 320 с.

4. Кин, Дж. Демократия и декаданс медиа [Текст] / пер. с англ. Д. Кралечкина; под. науч. ред. А.Смирнова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. – 312 с.

5. Кин, Дж. Демократия и гражданское общество [Текст] / пер. с англ.; Послел. М.А. Абрамова. – М.: Прогресс-Традиция, 2011. – 400 с.

6. Джохадзе И. Массовое общество и демократический тоталитаризм: свобода без выбора [Электронный ресурс] Режим доступа: www.ruthenia.ru/logos/number/2001_5_6/04.htm

Романюк Н.А.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри країнознавства і міжнародного туризму

Львівський національний університет імені Івана Франка

Романюк Р.Й.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВИЗНАЧАЛЬНІ БЕЗПЕКОВІ ТРЕНДИ ДЛЯ СУЧАСНОГО СВІТУ

З погляду не лише теорії, але й політичної практики, безпека сьогодні є процесом, станом, бажаною перспективою, політичним завданням тощо. Розглядаючи сучасну безпеку, слід, насамперед, зосередитися на актуальних (мега)трендах, які визначають характер її розгортання. Часто ці тренди є взаємосуперечливими, що вказує на єдність і боротьбу протилежностей у безпекових процесах сучасності.

Тренд 1. Гуманізація (головний тренд).

Раніше зовнішня політика й політика безпеки розглядалася як «щит республіки» (У.Ліппман) [4] від небезпек ззовні. Це відповідає логіці реалістів: якщо держава опиняється під загрозою, то в аналогічну ситуацію потрапляє усе суспільство. Безпека держави є первинною, а безпека особи – вторинною, якщо остання взагалі набуває релевантного значення.